

Гамзіна О. М.

провідний економіст,

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-362-3-4>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОСИСТЕМНОГО ОЦІНЮВАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ефективне використання потенціалу природних ресурсів, включаючи лісові ресурси, забезпечує виробництво широкого спектру товарів та послуг, необхідних для підтримки життя людини. В тому числі такий потенціал передбачає забезпечення продуктами харчування, паливом та будівельними матеріалами, а також очищає повітря та воду. Крім того, правильна політика в галузі управління природно-ресурсним потенціалом є важливою в контексті глобальних змін клімату, в тому числі необхідності протидіяти ризикам повеней, посух, екстремальних температур тощо [1, с. 165].

Оцінювання природно-ресурсного потенціалу є складним практичним та теоретичним завданням, та потребує ґрунтовної попередньої наукової підготовки. Процедура оцінювання зазвичай спрямована одночасно на вирішення декількох завдань: 1) на потреби управління природно-ресурсним потенціалом; 2) на оптимізацію системи оподаткування природних ресурсів; 3) оптимізацію природо-охоронної діяльності; 4) потреби комерційного використання.

Специфікою оцінювання природно-ресурсного потенціалу в українській науковій школі є такі характерні ознаки процесу: 1) тривалий період домінування державної власності у сфері природокористування та складні і незавершені процеси роздержавлення; 2) висока ступінь правової невизначеності питань, пов'язаних із оцінкою та оцінюванням саме природних ресурсів.

З лютого 2022 р., після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, основним аспектом оцінювання природно-ресурсного потенціалу країни стало виявлення, фіксація та грошова оцінка завданих збитків. Але ведення бойових дій тягне за собою не лише кількісну, але й якісну шкоду: зв'язки в біомах знищуються, самі

біоми стають більш примітивними. Родючість ґрунту зменшується, генний фонд втрачає свої якості. У контексті використання лісових ресурсів важливо, щоб відновлення сприяло збільшенню біологічного різноманіття в лісових масивах.

Відтак, оцінка збитків, заподіяних військовими діями та пов'язаними з ними факторами, може бути здійснена за трьома основними моделями: 1) компенсаційна оцінка; 2) оцінка відновлення; 3) грошова нормативна оцінка (грошова оцінка фактичних втрат). Такі моделі, в свою чергу, передбачають використання ряду методів.

Для оцінки суми коштів, необхідних для компенсації загальної шкоди, що передбачало зменшення загальної вартості природно-ресурсного потенціалу, доцільно використовувати метод ринкової ціни. Тобто, отримані компенсаційні виплати повинні бути співвіднесені з поточними світовими цінами на продукцію галузей, що спираються на використання породних ресурсів. Перевага цього методу полягає в тому, що ринкові ціни відображають готовність людей платити за продукцію та різні послуги, які надають та виробляють такі галузі. Фактичний перелік продукції може бути дуже широкий, включаючи дрова, будівельні матеріали, відпочинок тощо. Однак метод ринкових цін має недоліки. Це може бути спотворення через катаклізми на ринку, що призводить до того, що ціни перестають відображати економічну цінність товарів чи послуг для суспільства в цілому. Крім того, метод ринкових цін не підходить для оцінки витрат на деякі природні ресурси в контексті концепції сталого розвитку. У тому числі у зв'язку з «зеленим переходом». Тобто перспективної послідовної відмови від не відновлювальних ресурсів, які з рештою мають буди виключені з економічного обігу [2, с. 19].

Тобто оцінка збитків, які завданні природно-ресурсному потенціалу країни протягом 2022–2024 рр. не може повністю слідувати методології, яка мала місце у 2010-х. Так, до Паризької угоди по клімату (2015) найбільш цінними вважались ті складові природно-ресурсного потенціалу, котрі мали найвищу грошову оцінку. Такими були вуглеводні, руди металів. Але в нинішніх умовах, з огляду на перспективу послідовної відмови від використання, найбільш цінними слід вважати агрокліматичні ресурси, в тому числі поверхневі води, ґрунтовий покрив та ін.

Існує також методологія перерозподілу фінансових потоків на основі методу тіньової ціни. У цьому випадку застосовуються ринкові ціни, які коригуються з урахуванням переказів, збоїв на ринку та

політиці. «Тіньові» ціни можуть бути встановлені для товарів, які неможливо оцінити в нинішніх ринкових умовах. «Тіньові» ціни відображають реальну економічну цінність товарів і послуг для суспільства в цілому, що є їх незаперечною перевагою. Однак є недоліки: такі ціни важко обчислити, для таких обчислень потрібно залучення широкого переліку інформації. Використання цього методу потребує великої кількості даних про зміну рівня життя в суспільстві, зміну тривалості життя людей, зміну якості рекреаційних послуг у разі зміни клімату.

Використання методу «тіньової» ціни у випадку виплат компенсацій в Україні також актуально, оскільки у передбачуваній перспективі важко прогнозувати повне відновлення ринкових відносин. Важко говорити про те, як швидко після закінчення бойових дій буде відновлено об'єктивну ринкову ціну для складових природно-ресурсного потенціалу. У цьому випадку метод «тіньових» цін надасть можливість відслідковувати наявні реальні ціни та дозволить коригувати суми платежів [2, с. 14].

Метод виробничих функцій дозволяє кількісно оцінити вартість ресурсів, які не мають вираженої ринкової ціни (наприклад, якщо мова йде про лісозахисний фонд). Цей метод простий у використанні для прямих залежностей, але за його допомогою важко проаналізувати складні екологічні та економічні відносини, зворотній зв'язок між учасниками процесів використання природних ресурсів. Тим не менш, саме цей метод має найбільшу наукову цінність, оскільки його визначення може бути відносно об'єктивним. Однак виробничі функції не можуть повністю відображати зміну в загальному контексті для всього суспільства, але лише розширюють їх вплив на підприємства. У випадку оцінки обсягу фінансових потоків при розподілі компенсації за заподіяну шкоду метод виробничих функцій дозволяє оцінити шкоду тим природним ресурсам, які не брали участь у комерційному використанні.

У загальній практиці оцінки заподіяної шкоди метод заміни на аналог широко використовується, однак, у випадку оцінки пошкоджень природних ресурсів, цей метод має ряд конкретних особливостей та недоліків. Цей метод передбачає використання інформації про взаємозв'язок між продуктами галузей природокористування та тією частиною природних ресурсів, які не беруть участь у ринкових відносинах. У цьому випадку точність оцінки залежить від ступеня взаємозамінності та подібності заміненних ресурсів. Крім того, якщо

мова йде про оцінку збитків, завданих ресурсам, важко знайти аналог, який може замінити їх [3].

Таким чином, можна стверджувати, градація фінансових потоків, які мають надходити до економічних інституцій у якості компенсації за заподіяну шкоду, прямо корелює з підходами до оцінки такої завданої шкоди, у тому числі і методами оцінки самої цінності природно-ресурсного потенціалу. Встановлено, що оцінка шкоди, заподіяної природним ресурсам має проводитись комплексно – у контексті шкоди усій сфері природних ресурсів. Однак має бути чітке розмежування виплат, які спрямовуються на компенсацію саме шкоди складовим природно-ресурсного потенціалу, та на компенсацію суміжної шкоди.

Ринкова позиція природних ресурсів не є цілком об'єктивною і не може бути самодостатнім базисом ні при підрахуванні шкоди, ні при пере направленні компенсаційних витрат.

Література:

1. Заверюха М. М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 165–168.

2. Korotetska Elizabeth, Daryna Kochetyha, and Daria Kashkabash. Статистичний аналіз і прогнозування стану лісових ресурсів на прикладі Львівської та Харківської областей. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. № 6. С. 11–19.

3. Нестеренко С. С. Фінансове забезпечення лісового господарства України. The 5 th International scientific and practical conference «Scientific progress: innovations, achievements and prospects» (February 6–8, 2023). MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 447 p.